

Ar-Ge vergi destekleri ne kadar etkin?

Bilgi Çağı 2007, Haziran

Semih Akçomak

Araştırma ve Geliştirme destekleri denilince akla iki ana politika aracı gelir. Bunlardan ilki işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerine doğrudan kaynak sağlayan, Türkiye’de de örnekleri bulunan TEYDEB, KOSGEB ve TTGV gibi finansal destekler; diğeri ise daha dolaylı yollardan kaynak yaratan vergi muafiyetleri tarzında teşviklerdir. İlk bakışta farklı görünse de aslında her iki politikada işletmelerin kaynaklarını ve teknolojik yapısını veri kabul eden neo-klasik yaklaşım ürünü politikalarlardır. Burada ana amaç işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerini düşürerek Ar-Ge harcamalarını etkinleştirmek ve bu faaliyetlere yönelik harcamaları artırmaktır. Ar-Ge vergi ertelemeleri günümüzde Avrupa, Japonya ve ABD başta olmak pek çok ülkede uygulanmakta ve politika yapıcıları tarafından da tercih sebebi olmaktadır. Yaygın kullanımına rağmen, Kanada (1944’den beri) ve Japonya’yı (1967’den beri) saymazsak uygulamada yaklaşık 20 yıllık geçmişe sahiptir.

Vergi teşvikleri ülkemizde hem gelir, kurumlar ve katma değer vergisi kanunlarında hem de Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nda yer alan kıstaslarla düzenlenmektedir. Gelir ve Kurumlar vergisi kapsamında işletmelere yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik Ar-Ge harcamaları tutarının % 40’ı oranında hesaplanacak Ar-Ge indirimi sağlanmıştır. Bunun ötesinde, teknoloji geliştirme bölgelerinde bulunan işletmelerin yazılım ve Ar-Ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır. Yine bu bağlamda bu bölgelerde çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin ücretleri de her türlü vergiden muaf tutulmaktadır. Türkiye’de ki uygulama Avrupa Birliği’ndeki pek çok ülkeyle benzeşmesine rağmen % 40’lık Ar-Ge vergi indirimi oranı dünyada ki pek çok ülkeden daha yüksektir.

Bu desteklerden yararlanabilmek için işletmelerin Ar-Ge departmanı kurmaları ve Ar-Ge harcamalarını ayrıca muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bu Ar-Ge harcamalarının doğru bildiri için bir şart olmasına rağmen aynı zamanda pek çok küçük ve orta büyüklükteki işletmeyi de bir nevi kapsam dışı bırakmaktadır. Türkiye’de pek çok işletmenin ayrı Ar-Ge departmanı bulunmadığı için vergi indirimlerinden sadece nispeten büyük işletmeler yararlanmakta bu da büyük ve küçük işletmeler arasında ki Ar-Ge harcamaları dengesizliğini daha da artırmaktadır. Bunun ana nedeni vergi ertelemelerinden daha çok finansal kaynak sorunu yaşamayan büyük işletmeler yararlanırken, doğrudan Ar-Ge desteklerinden tüm firmaların yararlanabilmesidir. Küçük ve orta işletmeler daha çok TTGV, TEYDEB ve KOSGEB desteklerinden yararlanmakta, bu nedenle de doğrudan Ar-Ge desteklerinin Türkiye’de daha katılımcı bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Dikkat çeken bir husus AB ülkelerinde Ar-Ge vergi ertelemelerinden daha çok küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yararlanması ve bu politikaların daha katılımcı olması nedeniyle tercih sebebi olmasıdır. Oysa Türkiye’de az öncede bahsettiğimiz gibi bunun tam aksi söz konusu. Yukarıda belirttiğimiz sorunlar pek çok Avrupa ülkesi içinde geçerlidir. Ar-Ge tanımı ve hangi harcamaların Ar-Ge sayılacağı hususunda ülkeler farklı uygulamalara gitmişlerdir. İşletmelerin doğrudan Ar-Ge desteği alması ve harcanan paranın vergiden indirilmesi suretiyle aynı projenin iki kez desteklenmesinde uygulamada ortaya çıkan sıkıntılar bazı AB ülkelerinin başını ağrıtmakta, bu yüzden ülkeler Ar-Ge destek politikalarını sıkı kontrol altında tutmaktadır. İnovasyon politikası yapıcıları arasındaki koordinasyon politikaların etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır.

AB ülkelerinin günümüzde ki inovasyon politikasında iki önemli eğilim görülmekte. İlk olarak AB ülkelerinin Ar-Ge harcamalarına giderek daha az devlet desteği verdiği görülmektedir. Bunda kuşkusuz en önemli neden bu ülkelerdeki gelişmiş sermaye piyasalarının (özellikle risk sermayesi) ve telif ve fikri mülkiyet haklarını düzenleyen (IPR) sisteminin etkin bir biçimde işlemesidir. Diğer önemli eğilim de AB ülkelerinin inovasyon politikası aracı olarak daha çok Ar-Ge vergi desteğini

tercih eder hale gelmesidir. Bu tercihte Ar-Ge vergi desteklerinin daha fazla işletmeye hitap etmesi ve uygulamada daha esnek oluşu gibi etkenler öne çıkmaktadır. Aşağıda ki tablodan da görüleceği üzere Portekiz ve İspanya gibi refah düzeyi göreceli olarak daha düşük AB ülkelerinde doğrudan Ar-Ge desteklerinin Ar-Ge vergi ertelemelerine oranla daha revaçta olduğunu görüyoruz. Yukarı da belirttiğimiz etmenlerin (bu ülkelerdeki finansal piyasaların ve telif hakları sisteminin diğer Avrupa Birliği ülkelerine oranla uygulamada daha az etkin oluşu) bu yönelimde etkin rol oynamaktadır. Buradan hareket ederek Türkiye'yi de benzer bir konuma oturtmak yanlış olmaz.

Ülkelere göre Ar-Ge destek politikaları

		Doğrudan Ar-Ge desteği		
		düşük	orta düzeyde	yüksek
Ar-Ge vergi ertelemesi	düşük	Japonya, Meksika	Kanada, Avustralya	
	orta düzeyde	Almanya, İsveç, Belçika, İrlanda, Finlandiya	Danimarka, Hollanda, Avusturya, Kore	Portekiz, İspanya
	yüksek	İtalya, Norveç	Fransa, ABD, İngiltere	

Kaynak: Patrick Llerena ve Mireille Matt (2005), Innovation policy in a knowledge-based economy, Springer.

Ar-Ge harcamalarını teşvik etmeyi amaçlayan vergi muafiyetleri ne kadar etkin? TEYDEB, TTGV ve KOSGEB gibi doğrudan Ar-Ge desteklerinin etkinliğini inceleyen çalışmalar olmasına rağmen, (örneğin Erol Taymaz'ın, Ulusal Yenilik Sistemi¹ adlı çalışmasında doğrudan Ar-Ge desteklerinin etkinliği derinlemesine tartışılmıştır) Türkiye'de ki Ar-Ge vergi muafiyetlerinin işletmelerin inovasyon performanslarını etkileyip etkilemediğine dair doyurucu bir çalışma bulunmamaktadır. Önceden de belirttiğimiz gibi bunda kuşkusuz en büyük etken bu desteklerden sadece az sayıda ki büyük işletmelerin yararlanmasıdır. Örneğin daha önceki yıllarda uygulanan Ar-Ge vergi ertelemelerinden 1997-2002 yılları arasında ki 6 yıllık sürede sadece toplam 125 işletme yararlanmıştır. Tabii ki bu sayı Ar-Ge faaliyetinde bulunan tüm işletmeler göz önüne alındığında sağlıklı bir değerlendirme açısından oldukça az. Ancak iktisat yazınında, bu desteklerin kısa dönem etkilerinin sınırlı, fakat uzun dönem etkilerinin daha önemli olduğunu gösteren çalışmalar mevcut. Bunun yanında doğrudan Ar-Ge desteklerinin, Ar-Ge vergi ertelemelerine oranla daha etkin olduğu da sıkça dile getirilmektedir.

Teknolojik yenilik politikalarının etkinliği için, eğitim, finansal piyasalar, vergi ve patent sistemi gibi ilgili müesseselerin işlerliği son derece önemlidir. Ar-Ge vergi destek politikalarının altyapısını, uygulama tarzını ve etkinliğini bu geniş çerçevede değerlendirmek daha uygun olacaktır. Ar-Ge vergi teşviklerinin uygulamada henüz yeni olduğunu ve etkilerinin ancak uzun dönemde görüldüğünü göz önünde bulundurursak kısa dönem politikası uygulamada göze batan küçük aksaklıkları gidermek ve bunun da ötesinde Ar-Ge vergi desteklerinin etkileşimde olduğu diğer kurum ve sistemlerde iyileşmeler yapmak üzerine kurulabilir.

¹ Erol Taymaz, 2001, Ulusal Yenilik Sistemi. Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik değişim ve yenilik süreçleri, TUBİTAK/TTG/ DİE.

